

А.В. Зеліско

МОДЕЛЬНИЙ СТАТУТ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ У ЗАКОНОДАВСТВО

Досліджується конструкція модельного статуту, спрямована на максимальне спрощення правового регулювання здійснення підприємницької діяльності юридичними особами. Встановлено, що механізм застосування модельного статуту суттєво відрізняється від того, який склався щодо використання типових договорів. Запровадження модельного статуту зумовило набрання рішенням засновників про створення юридичної особи ознак документа установчого характеру.

Ключові слова: юридична особа, установчі документи, статут, модельний статут, типовий установчий документ.

Исследуется конструкция модельного статута, которая стала результатом стремлений максимально упростить правовое регулирование предпринимательской деятельности юридическими лицами. Определено, что механизм применения модельного статута существенно отличается от того, который сложился при использовании типовых договоров. Применение модельного статута обусловило то, что решение учредителей о создании юридического лица имеет некоторые признаки документа учредительного характера.

Ключевые слова: юридическое лицо, учредительные документы, устав, модельный устав, типовый учредительный документ.

In this article is investigated construction of model statute, which became the result of making the procedure of law regulation businesses of juristic person more simply. It is set that work of model statute is significantly different from that which is used for typical contracts. Introduction of model statute led the solution of founders about making the juristic person to make signs of the act with constituent character.

Key words: juristic person, constituent act, model statute, typical constituent act.

Законодавство у сфері регламентації юридичних осіб приватного права відзначається достатньо високим рівнем динамічності. Трансформація його основних положень зумовлена не лише доволі актуальними євроінтеграційними процесами, але й прагненням законодавця максимально спростити здійснення підприємницької діяльності юридичними особами. Вказані чинники спричинили внесення до Цивільного кодексу України положень щодо можливості створення юридичних осіб приватного права на основі модельного статуту. Відповідно до ч. 2 ст. 81 ЦК України юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів... Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом¹. О.Р. Кібенко зазначав, що концепція модельного статуту притаманна законодавству Великобританії, згідно з яким компанія при реєстрації має право заявити про дію щодо неї модельного статуту, який затверджений підзаконним нормативним актом уповноваженого державного органу. При цьому компанія не подає індивідуальний статут. Запровадження модельного статуту має на меті звільнити компанії від зайвих витрат та часу на складання індивідуального статуту².

Цивільно-правові механізми виникнення правосуб'єктності юридичної особи були предметом досліджень таких відомих учених, як В.І. Борисова, В.А. Васильєва, О.М. Вінник, В.П. Грибанов, І.П. Грешников, О.Р. Кібенко, Н.В. Козлова, В.М. Кравчук,

І.М. Кучеренко, В.В. Луць, В.Д. Примак, І.В. Спасибо-Фатєєва, Г.Ф. Шершеневич та ін. Однак закріплення у чинному законодавстві норм, пов'язаних із застосуванням конструкції модельного статуту, зумовлює потребу дослідження теоретичних і практичних аспектів подальшого впровадження її у життя.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» модельний статут — типовий установчий документ, затверджений Кабінетом Міністрів України, який використовується для створення та провадження діяльності юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм, містить встановлені законом правила, що регулюють правовий статус, права, обов'язки та відносини, які пов'язані зі створенням, управлінням та провадженням господарської діяльності відповідних юридичних осіб³. Визначення модельного статуту через поняття типового установчого документа спричиняє необхідність дослідження його правової природи, і, як наслідок, особливостей його застосування. Чинне законодавство не містить визначення типового установчого документа, тому для з'ясування його сутності необхідно, використовуючи аналогію, звернутися до поняття типового договору.

Типовим договором відповідно до енциклопедичних джерел є затверджена компетентним органом письмова (формалізована) форма договору із заздалегідь визначеними умовами, одні з яких є обов'язковими для сторін, інші — рекомендаційними. Формалізовані документи називаються «зразковими»⁴.

Значення типізації договірних форм, у тому числі форм установчих документів, безумовно, є вагомим з огляду на економію учасниками правовідносин організаційних і матеріальних ресурсів, потрібних на розробку таких документів. Зокрема, досліджуючи типові форми договорів, Р.О. Стефанчук зазначає, що «розробка та системна робота із створення офіційних типових форм договорів спрямована на усунення неузгодженостей, суперечностей та зловживань щодо форми та змісту договорів. Оскільки типові договори є офіційними, то це означає, що такий договір розробляється і затверджується від імені держави відповідними державними органами, з урахуванням чинного законодавства. Значення офіційних типових договорів полягає у спрощенні підготовки відповідного документа шляхом офіційного затвердження державою аналогічного йому зразка, який би враховував усі основні вимоги законодавства щодо його змісту та форми»⁵.

Юридичні особи, які бажають використати типові форми договору, мають право, внаслідок вільного волевиявлення щодо цього, використати як зразок запропоновану форму договору і відобразити її повністю чи частково у власному договорі. Саме такий порядок застосування типових договорів є традиційним для учасників цивільних правовідносин.

За аналогією, такий самий порядок повинен був би застосовуватися і щодо модельних статутів як типових установчих документів. Однак аналіз Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» дає змогу стверджувати протилежне. Відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону державний реєстратор у Єдиному державному реєстрі зазначає дані про наявність відмітки про те, що юридична особа створюється та діє на підставі модельного статуту⁶. Фактично, якщо засновники юридичної особи виявили бажання застосувати положення модельного статуту, то чинне законодавство не омігає від них у даному випадку подавати державному реєстратору установчі документи, оскільки останній лише робить відмітку про факт використання модельного статуту. Такий самий механізм передбачений у разі прийняття рішення учасниками юридичної особи про намір продовжувати діяльність на підґрунті модельного статуту. Зокрема, відповідно до ст. 19 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», якщо юридична особа, засновниками (учасниками) якої затверджено статут, прийняла рішення продовжувати свою діяльність на підставі модельного статуту, вона подає державному реєстратору таке рішення, реєстраційну картку про підтвердження відомостей про юридичну особу з відповідною відміткою та примірник оригіналу статуту для проставлення штампів про те, що юридична особа з відповідної дати провадить діяль-

ність на підставі модельного статуту⁷. Аналіз наведеної статті свідчить про додаткові аргументи стосовно того, що розробка юридичною особою власного статуту не відбувається. Юридична особа в цьому випадку фактично під час реєстрації робить посилання на факт використання того формалізованого документа, який затверджений Кабінетом Міністрів України.

Вищенаведені положення дають змогу стверджувати, що механізм застосування модельного статуту суттєво відрізняється від того механізму, який склався стосовно використання типових (формалізованих) договорів.

Тому більш глибокого аналізу потребує природа такого статуту. Як уже наводилося вище, ст. 1 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» визначає статут як типовий установчий документ.

Установчими документами юридичної особи є, відповідно до визначення, запропонованого І.М. Кучеренко, «внутрішні локальні нормативні акти, на підставі яких створюються та/чи діють юридичні особи. Зазначені документи розробляють та підписують усі учасники (засновники), якщо інше не встановлено законом... Установчі документи можуть підписувати не тільки засновники, а й їхні представники... Установчі документи можуть не підписуватися усіма засновниками у випадку, коли вони приймаються відповідно до законодавства на установчих зборах»⁸. Очевидним є те, що модельний статут не відповідає класичній природі установчих документів юридичної особи, оскільки факт затвердження його Кабінетом Міністрів України спричиняє виникнення у нього деяких ознак нормативного акта. Водночас слід врахувати те, що можливість застосування чи відмови від застосування модельного статуту є результатом волевиявлення учасників (засновників) юридичної особи.

Відсутність потреби у розробці індивідуального статуту для юридичної особи зумовлює необхідність визначення в іншому документі відомостей про засновників юридичної особи, про її найменування, про розподіл вкладів між ними тощо. Таким документом є рішення засновників про створення юридичної особи, яке є фактом їх волевиявлення щодо створення нового суб'єкта права.

Саме рішення засновників про створення нового суб'єкта права, вважає Н.В. Козлова, яким затверджуються його установчі документи, склад і розмір статутного капіталу, органи управління, потрібно вважати установчим (засновницьким) актом, що є необхідною організаційною передумовою виникнення цивільної правосуб'єктності юридичної особи. Таке рішення дослідниця визначає як цивільно-правову односторонню чи багатосторонню корпоративну угоду, спрямовану на виникнення нового суб'єкта права⁹.

Внаслідок запровадження конструкції модельного статуту рішення засновників про створення юридичної особи набуває нового забарвлення, оскільки набуває ознак документа установчого характеру. Якщо до внесення змін у Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» рішення засновників про створення юридичної особи при державній реєстрації подавалося обов'язково лише у випадках, прямо передбачених законом, то із врахуванням сучасних змін законодавства можна стверджувати, що таке рішення засновників повинне обов'язково подаватися державному реєстратору в кожному випадку використання учасниками (засновниками) модельного статуту, оскільки саме рішення засновників, за умови створення юридичної особи з використанням модельного статуту, вміщуватиме відомості стосовно найменування юридичної особи, щодо кількісного складу засновників і розподілу між ними часток у статутному (складеному) капіталі. Зокрема, відповідно до ч. 5 ст. 56 Господарського кодексу України, якщо суб'єкт господарювання створюється та діє на підставі модельного статуту, в рішенні про його створення, яке підписується усіма засновниками, зазначаються відомості про його найменування, мету і предмет господарської діяльності, а також інформація про провадження діяльності на основі модельного статуту¹⁰. Згідно зі ст. 4 Закону України «Про господарські товариства», якщо господарське товариство створюється та діє на підставі

модельного статуту, в рішенні про його створення, яке підписується усіма засновниками, зазначаються відомості про вид товариства, його найменування, місцезнаходження, предмет і цілі діяльності, склад засновників та учасників, розмір статутного (складеного) капіталу, розмір часток кожного з учасників, порядок внесення ними вкладів, а також інформація про провадження діяльності на основі модельного статуту¹¹. Викладені аргументи спонукають до висновку щодо потреби визначення у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» положень стосовно обов'язкового подання реєстратору рішення про створення юридичної особи у разі, якщо засновники вирішили використовувати конструкцію модельного статуту як установчого документа.

Чинне законодавство не лише запроваджує можливість використання модельного статуту при створенні юридичної особи, але й передбачає право юридичної особи перейти на модельний статут під час її діяльності шляхом прийняття рішення про заміну затвердженого при створенні юридичної особи установчого документа. Згідно зі ст. 19 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» у разі, якщо юридична особа прийняла рішення продовжувати свою діяльність на підставі модельного статуту, вона подає державному реєстратору таке рішення, реєстраційну картку про підтвердження відомостей про юридичну особу з відповідною відміткою та примірник оригіналу статуту для проставлення штампку про те, що юридична особа з відповідної дати провадить діяльність на підставі модельного статуту¹².

Виникає потреба у з'ясуванні порядку, у якому приймається рішення юридичною особою про перехід на модельний статут. Аналіз чинних нормативно-правових актів свідчить про відсутність спеціальних норм щодо вирішення цього питання. Тому можна зробити висновок, що перехід на модельний статут відбувається у порядку, передбаченому для внесення змін до статуту. Відповідно до ч. 2 ст. 159 ЦК України та ч. 2 ст. 33 Закону України «Про акціонерні товариства» внесення змін до статуту належить до виключної компетенції загальних зборів акціонерного товариства. Рішення загальних зборів акціонерів з цих питань приймаються більш як трьома чвертями голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій¹³. Рішення про внесення змін до статуту товариства з обмеженою відповідальністю приймається відповідно до ч. 2 ст. 59 Закону України «Про господарські товариства» та вважається прийнятним, якщо за нього проголосують учасники, що володіють у сукупності більш як 50 відсотками загальної кількості голосів учасників товариства¹⁴.

Проаналізовані положення дають змогу констатувати запровадження у чинне законодавство якісно нового механізму модельного статуту, який, незважаючи на ознаки формалізації, принципово відрізняється від існуючого порядку застосування типових договорів. Конструкція модельного статуту потребує комплексної розробки як теоретичних, так і практичних аспектів, пов'язаних із переходом існуючих юридичних осіб від індивідуальних установчих документів до типових. Безумовно, що подібні трансформаційні процеси у законодавстві є яскравим прикладом пристосування його норм до потреб учасників (засновників) юридичних осіб з метою спрощення умов для ведення бізнесу. Тому запровадження конструкції модельного статуту однозначно потребує подальшого вдосконалення норм чинного законодавства.

1. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 р. № 435-IV // ВВР України. — 2003. — № 40 — 44. — Ст.356. 2. Кибенко Е. Р. Корпоративне право Великобританії. Законодавство. Прецеденти. Коментарії. — К.: Юстиніан, 2003. — С. 79. 3. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV // ВВР України. — 2003. — № 31 — 32. — Ст. 263. 4. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 1999. — Т. 2. — С. 258. 5. *Юридичні типові форми договорів* / Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — С. 6. 6. *Про державну реєстрацію юридич-*

них осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV // ВВР України. — 2003. — № 31 — 32. — Ст. 263. **7.** Там само. **8.** *Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / Відп. ред. Я.М. Шевченко.* — К. : Ін Юре, 2009. — С. 851. **9.** *Козлова Н.В.* Правосуб'єктність юридического лица. — М.: Статут, 2005. — С. 162. **10.** *Господарський кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 р. № 436-IV // ВВР України.* — 2003. — №18, 19— 20, 21— 22. — Ст. 144. **11.** *Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // ВВР України.* — 1991. — № 49. — Ст. 682. **12.** *Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV // ВВР України.* — 2003. — № 31 — 32. — Ст. 263. **13.** *Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // ВВР України.* — 2008. — № 50 — 51. — Ст. 384. **14.** *Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // ВВР України.* — 1991. — № 49. — Ст. 682.